

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

**С.А. КУЗНЕЦОВА
В.М. ВАРЕНИК
М.М. ВАКУЛИЧ**

ФІНАНСИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**За загальною і науковою редакцією
доктора економічних наук, професора, академіка АЕН України
*С.А. Кузнецової***

Дніпропетровськ
2014

Рецензент:

В.Є. Момот, доктор економічних наук, професор

Кузнецова С.А.

К 89 **Фінанси:** навчальний посібник / С.А. Кузнецова, В.М. Вареник, М.М. Вакулич; за заг. наук. ред. С.А. Кузнецової. — Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. — 384 с.

ISBN 978-966-434-315-9

Навчальний посібник «Фінанси» дозволяє сформувати загальне розуміння функціонування фінансової системи, розкриває особливості державних фінансів (макрорівень), приватних фінансів (макрорівень) та міжнародних фінансів.

Навчальний посібник побудований за східчастим принципом та передбачає можливість вивчення курсу «Фінанси» студентами, які навчаються за ОКР «Бакалавр» галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» і 0306 «Менеджмент» та поглибленого вивчення цього курсу для студентів спеціальності «Фінанси і кредит» (з цією метою відповідні теми та практичні заняття виокремлено знаком «*»).

Навчальний посібник включає 19 тем, які розкрито в 36 розділах. У кожному розділі наводяться теоретична частина, питання для обговорення, тести, практичні завдання з порядком їх розв'язання, контрольні питання та завдання для самостійного виконання. Для виконання індивідуальної самостійної роботи в навчальному посібнику запропоновано 6 індивідуальних завдань, виконання яких спрямовано на набуття персональних практичних компетенцій у сфері фінансів.

УДК 336.1
ББК 65.261

© С.А. Кузнецова, В.М. Вареник,
М.М. Вакулич, 2014
© Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2014

ISBN 978-966-434-315-9

ЗМІСТ

Передмова	5
Тематичний план навчальної дисципліни «Фінанси»	9
Розділ 1. Поняття фінансів та фінансової інфраструктури ...	18
*Розділ 2. Фінансова система	26
Розділ 3. Генезис і еволюція фінансів	35
*Розділ 4. Становлення та розвиток фінансової науки	43
Розділ 5. Сутність фінансової політики	49
Розділ 6. Складові фінансової політики держави	58
Розділ 7. Державні фінанси	70
Розділ 8. Доходи та видатки державного бюджету України	79
Розділ 9. Бюджетний процес та міжбюджетні відносини	96
*Розділ 10. Сутність дефіциту державного бюджету	105
*Розділ 11. Подолання дефіциту державного бюджету	111
Розділ 12. Державний кредит	122
Розділ 13. Державний борг	130
*Розділ 14. Муніципальні фінанси	140
*Розділ 15. Доходи та видатки місцевих бюджетів	150
Розділ 16. Економічна сутність і роль податків у формуванні державних фінансів	161
*Розділ 17. Податкова система України	170
Розділ 18. Загальна характеристика основних видів податків України	178
*Розділ 19. Необхідність та значення соціальних позабюджетних фондів	189
*Розділ 20. Вітчизняна практика функціонування соціальних позабюджетних фондів	198
Розділ 21. Фінанси суб'єктів господарювання (макрорівень)	206
*Розділ 22. Фінанси суб'єктів господарювання (мікрорівень)	214
*Розділ 23. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця	228
*Розділ 24. Фінансові ресурси домогосподарства	236
Розділ 25. Соціально-економічний зміст і роль страхування в ринковій економіці	243
*Розділ 26. Страховий ринок	252

Розділ 27. Економічна сутність фінансового ринку та його структура	262
Розділ 28. Інструментарій та учасники фінансового ринку.....	271
Розділ 29. Фінансовий менеджмент.....	282
Розділ 30. Поняття, призначення та функції міжнародних фінансів	295
*Розділ 31. Характеристика структури світового фінансового ринку.....	304
*Розділ 32. Міжнародний ринковий механізм перерозподілу фінансових ресурсів і капіталу	313
*Розділ 33. Фінансова безпека держави	324
*Розділ 34. Фінансові системи країн з розвиненою ринковою економікою	333
*Розділ 35. Особливості фінансових систем держав	340
*Розділ 36. Фінанси Європейського Союзу.....	351
Індивідуальні завдання.....	360
Орієнтовний перелік питань підсумкового контролю	377
Матриця виконання завдань	379
Література	380

*Розділи, виокремлені для студентів напряму підготовки «Фінанси і кредит».

ПЕРЕДМОВА

Сучасний стан економічного розвитку вважаємо за необхідно визначати як «хаотичне структурування економіки». В умовах хаотичного структурування сучасної економіки, для якої притаманні інформатизація, нестабільність, динамічність, турбулентність, глобалізація та інтеграція, актуальною є потреба загального розвитку фінансової системи шляхом еволюції міжнародних, державних та приватних фінансів з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Актуальні світові тенденції в економіці та суспільстві висувають принципово нові вимоги до фінансової системи. Фінансова криза, наслідки якої відчуває зараз весь світ, засвідчила неготовність переважної більшості держав на макрорівні та економічних суб'єктів на мікрорівні до функціонування в нестабільному зовнішньому середовищі.

Входження України у світовий економічний простір, глобалізація світової економіки та інтеграційні процеси, підвищений ризик, невизначеність та динамізм сучасної економічної ситуації в Україні та світі, зниження надійності та стабільності вітчизняної фінансової системи, поява юридично відокремлених фінансових установ, у яких перетинаються інтереси багатьох зацікавлених сторін обумовили перегляд вимог до формування практичних компетенцій студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах на економічних напрямках підготовки за ОКР «Бакалавр» при вивченні навчальної дисципліни «Фінанси».

Розвиток економіки тісно пов'язаний зі створенням ефективною фінансової системи. Це, в свою чергу, потребує глибокого вивчення основ сучасної фінансової системи, дослідження сутності й особливостей її функціонування на рівні міжнародних, державних та приватних фінансів, відстеження та врахування міжнародного досвіду, а також перспективних можливостей розвитку фінансової системи України в цілому.

Фінанси — це наука, яка належить до циклу фундаментальних економічних дисциплін і вивчає грошові відносини, які ви-

никають в процесі розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту і частини національного багатства у зв'язку з формуванням грошових доходів і накопичень у суб'єктів господарювання та держави, які використовуються на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Навчальний посібник «Фінанси» спрямований на формування практичних навичок з теорії фінансів, засвоєння закономірностей їх функціонування на макро- і мікрорівнях як основи фінансової політики і розвитку фінансової системи.

Мета навчальної дисципліни «Фінанси» полягає в формуванні у студентів базових знань з теорії фінансів, засвоєння закономірностей їх функціонування на макро- і мікрорівнях як теоретичної основи фінансової політики і розвитку фінансової системи.

Навчальний посібник «Фінанси» спряє формуванню загального розуміння функціонування фінансової системи, розкриває особливості державних фінансів (макрорівень), приватних фінансів (макрорівень) та міжнародних фінансів.

Основними завданнями навчальної дисципліни — є вивчення сутності, функцій та ролі фінансів у ринковій економіці; закономірностей їх еволюційного розвитку теоретичних основ державних, корпоративних і міжнародних фінансів; засад функціонування фінансової системи держави.

Навчальна дисципліна «Фінанси» структурована за змістом, логікою викладання та формою і, відповідно, складається з 4 логічно пов'язаних модулів:

Змістовий модуль 1. Загальна характеристика фінансів.

Змістовий модуль 2. Державні фінанси (макрорівень).

Змістовий модуль 3. Приватні фінанси (мікрорівень).

Змістовий модуль 4. Міжнародні фінанси.

Навчальний посібник включає 19 тем, які розкрито в 36 розділах. У кожному розділі представлені теоретична частина, питання для обговорення, тести, практичні завдання з наведенням порядку їх розв'язання, контрольні питання та завдання для самостійного виконання.

Теми, що розглядаються, проілюстровано відповідним статистичним матеріалом, який характеризує окремі аспекти фінансової системи України та надає студентам можливість аналізувати відповідні фінансові показники в динаміці з 2008 по 2013 рр. включно.

Для індивідуальної самостійної роботи в навчальному посібнику запропоновано 6 індивідуальних завдань, виконання яких

спрямовано на формування індивідуальних фінансових практичних компетенцій у студентів.

Структура посібника сприяє ефективній діяльності і викладачів, і студентів на заняттях з вивчення дисципліни «Фінанси» за рахунок відповідності навчальному плану та розробленому змісту.

Після завершення вивчення дисципліни студент повинен вміти:

- оцінювати стан фінансової політики держави;
- розраховувати основні види податків;
- аналізувати доходи та видатки державного бюджету України;
- аналізувати доходи та видатки місцевих бюджетів України;
- аналізувати виконання державного та місцевих бюджетів;
- оцінювати стан страхового ринку України;
- аналізувати динаміку платежів з обслуговування та погашення державного зовнішнього та внутрішнього боргу;
- оцінювати динаміку бюджетного дефіциту та його вплив на національну економіку;
- оцінювати стан фінансового ринку країни;
- порівнювати доходи та видатки бюджетів різних країн;
- аналізувати стан платіжного балансу країн.

Навчальна дисципліна «Фінанси» належить до нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Навчальний посібник побудований за східчастим принципом та передбачає можливість вивчення курсу «Фінанси» студентами, які навчаються за ОКР «Бакалавр» галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» й 0306 «Менеджмент» та поглибленого вивчення цього курсу для студентів спеціальності «Фінанси і кредит» (з цією метою відповідні теми та практичні заняття відокремлено знаком «*»).

Навчальний посібник «Фінанси» розроблений кафедрою міжнародних фінансів та банківської справи Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (колектив авторів: д-р екон. наук, проф. С.А. Кузнецова, канд. екон. наук, доц. В.М. Вареник та канд. екон. наук, ст. викладач М.М. Вакулич) під керівництвом завідувача кафедри, академіка АЕНУ, доктора економічних наук, професора С.А. Кузнецової.

Використання в навчальному процесі навчального посібника «Фінанси» буде сприяти опануванню та ефективному використанню здобутих знань та професійних компетенцій у сфері міжнародних, державних та приватних фінансів.